

Austro-Ugarska u imaginariju i djelima međuratnih intelektualaca
Adam Kożuchowski, The Afterlife of Austria-Hungary: The Image of the Habsburg Monarchy in Interwar Europe, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2013., 219 str.

U posljednjih je nekoliko desetljeća objavljen velik broj raznovrsnih studija o Habsburškoj Monarhiji. Bilo da se radilo o sintezama ili o pojedinačno problemski orijentiranim monografijama, interes prema nekim pitanjima iz povijesti Dunavske države ne jenjava; dok je desetljećima dominirala tema nacionalnog, odnosno nacionalnih pitanja u Habsburškoj Monarhiji, a od 1970-ih pojavljuju se i bitni kulturno ili gospodarski usmjereni radovi, krajem 1990-ih javlja se naročito primjetno obnovljeno zanimanje za intelektualnu povijest Monarhije. Vidljivo je to na različitim, međusobno povezanim ili nepovezanim mjestima: ciklus predavanja „Wiener Vorlesungen“ tako je, primjerice, do sada objavio već vrlo bogatu seriju predavanja uglednih povjesničara, kao što su Carl E. Schorske, William M. Johnston, Edward Timms i drugi; u Sjedinjenim Američkim Državama i dalje je prisutan interes prema kulturnim i intelektualnim pitanjima Beča na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće (na ovom bih mjestu samo pozornost skrenuo na izvrstan zbornik eseja Geralda Stourzha *From Vienna to Chicago and Back: Essays on Intellectual History and Political Thought in Europe and America*, 2010.), dok na različitim sveučilištima već postoje nizovi etabliranih zbornika i časopisa koji se sustavno bave poviješću Habsburške Monarhije i zemalja koje su nastale nakon raspada. Područje istraživanja proširilo se s velikih centara, Beča i Budimpešte, i na druga područja Dvojne Monarhije, pa su tako objavljene studije o Lavovu, Bratislavi, Galiciji itd. Promjenu u istraživačkim težistima pokazuje i vrlo važna knjiga Gergelyja Romsicsa *Myth and Remembrance: The Dissolution of the Habsburg Empire in the Memoir Literature of the Austro-Hungarian Political Elite* jer njegov propografski i komparativan pristup stotinjak memoarskih djela vezanih uz raspad Austro-Ugarske otkriva sasvim novu perspektivu. Obljetnicom početka Prvog svjetskog rata, koja se u historiografiji obilježava već od 2013., dodatno je potaknuto ponovno otvaranje pomalo napuštenih, ali neiscrpnih tema o raspadu Habsburške Monarhije.

U tom pogledu interesantno djelo predstavlja kolektivni pokušaj *post mortem* Habsburške Monarhije, koji je 2013. u izdanju Sveučilišta u Pittsburghu, u sklopu niza izdanja vezanih za povijest Rusije i istočne Europe, objavio Adam Kożuchowski pod naslovom *The Afterlife of Austria-Hungary: The Image of the Habsburg Monarchy in Interwar Europe*. Radi se, dakako, o prijevodu knjige, koja je izvorno napisana još 2009. na poljskom i objavljena pod naslovom *Pośmiertne dzieje Austro-Węgier: Obraz monarchii habsburskiej w piśmiennictwie międzywojennym*. Kożuchowski u svojoj knjizi istražuje međuratni diskurs o Austro-Ugarskoj, utvrđujući pritom tri osnovna izvora tih diskursa, a to su: historiografija, eseji i teorija politike te književna fikcija. Usto je autor u četvrtom poglavlju izdvojio osobu, Franju Josipa, kao poseban element međuratnog diskursa o Habsburškoj Monarhiji, budući da se njegova vladavina (1848. – 1916.) protezala kroz čitavu drugu polovinu 19. stoljeća i, još važnije, umalo koincidirala s državnim krahom. Jasna je pritom ograničenost tako široko formuliranog istraživanja, pa stoga i knjige *The Afterlife of Austria-Hungary*: autor, osim što se koristi njemačkim, austrijskim, britanskim

i američkim izvorima (uglavnom se radi o knjigama i esejima), gdje je moguće dodaje i pokojeg mađarskog ili poljskog autora, što samo djelo čini interesantnijim. Dakako, ovdje odzvanjaju riječi jednog od međuratnih istraživača Austro-Ugarske, Alfreda F. Příbrama, koji je o pisanju sveobuhvatne povijesti raspada Monarhije rekao: *Svi mi krećemo s tom željom. I ja sam tako počeo, ali isto tako i odustao, budući da nisam znao četrnaest jezika.*¹ Unatoč tome, autor uspješno balansira manje ili više poznatim djelima, otkrivajući i komparirajući do sada rijetko povezivano štivo, kojemu je zajednička određena slika o nekadašnjoj Habsburškoj Monarhiji.

Kada obrađuje historiografiju, Kożuchowski s pravom velik naglasak stavlja na ključno pitanje kojim su se bavili austrijski i strani povjesničari nakon 1918.: koji su razlozi propasti Austro-Ugarske, tko je odgovoran i što se moglo učiniti drugačije? Vrlo je intrigantno pritom kraće poglavlje o alternativnoj povijesti, u kojem autor prenosi i projekcije povjesničara Monarhije, koje su uglavnom odgovarale na pitanje kako je Austro-Ugarska mogla opstati. U razmatanju velike teme nestanka Habsburške Monarhije Kożuchowski vješto izbjegava matricu nacionalnih historiografija, koja bi nalagala bezbroj podjela (dakle, kako se tema obrađivala u austrijskoj historiografiji, mađarskoj, poljskoj, britanskoj, američkoj itd.), a da pritom ne bi omogućila koherentnost, proţetost i prohodnost teksta, u kojemu se nižu osobni i stručni stavovi, teze i djela. Jedini veći gubitak koji takav pristup donosi jest onaj da čitatelj naposljetku nije u stanju svesti napore i djela pojedinih historiografija, primjerice britanske, a radi se o rasponu od Roberta Williama Seton-Watsona i Henryja Wickhama Steeda, pa do A. J. P. Taylora i C. A. Macartneyja, povjesničara koji su, dakle, obilježili poslijeratnu historiografiju Monarhije u vrlo različito strukturiranim djelima i viđenjima prošlosti. U tom smislu knjiga *The Afterlife of Austria-Hungary* ne predstavlja pregled istraživanja povijesti Dunavske Monarhije jer se ne zanima niti za institucije znanstvenog izučavanja te povijesti, niti za određene škole (dapače, Kożuchowski ni jednom riječju ne spominje vrlo utjecajnog Lewisa Namiera, jednog od prvih povjesničara koji se bavio pitanjem raspada Monarhije), a niti za javnu sliku Austro-Ugarske u Velikoj Britaniji, koju su, između ostalih, kreirali i povjesničari, odnosno koja se u pojedinim fazama odražavala na njihov sud o Austro-Ugarskoj.

Na vrlo pristupačan i jezgrovit način autor ipak povezuje brojne austrijske povjesničare, od nezaobilaznih Josepha Redlicha i Heinricha von Srbika do kontroverznijeg Viktora Bibla, s njihovim kolegama u Velikoj Britaniji, Sjedinjenim Američkim Drţavama, Poljskoj itd. Na taj se način dobro prikazuje dinamika, kojom su se zastupale različite teze o Austro-Ugarskoj i njenoj propasti, odnosno razina detalja i perspektive dugog trajanja, za kojima su posezali pojedini autori. To postaje jasno kod pitanja krivnje za raspad Dunavske drţave: dok su njemačko-austrijski povjesničari i pisci većim dijelom krivnju pronalazili u mađarskom dijelu Monarhije, kriveći šovinizam, nacionalizam, pohlepu i pritisak, koji su mađarski premijeri prakticirali u posljednjim desetljećima, mađarski su se povjesničari, upravo suprotno, okrenuli kritici dinastije, austrijske politike i njemački nacionalno opredijeljenih frakcija u Habsburškoj Monarhiji. Posebno je interesantno, iako ponekad u djelu i pretjerano rijetko naglašeno, kada Kożuchowski poslijeratne stavove povjesničara uspoređuje s onima nakon 1945., kada u mnogočemu dolazi ili do izmjene paradigmi ili se pak otkrivaju kontinuiteti interpretacije. No, na ovom mjestu

¹ C. A. Macartney, *The Habsburg Empire, 1790-1918*. London: Faber and Faber, 2010., xi.

treba istaknuti i dva pomalo začuđujuća propusta. Prvo, pomalo je neshvatljivo da autor ne razmatra djela francuskih povjesničara (npr. Louis Eisenmann, mladi Victor-Lucien Tapié i dr.), koja su važna jer predstavljaju bitan odmak u pristupu i koncepciji, shvaćanju te istraživačkim naglascima pri proučavanju povijesti Habsburške Monarhije. Drugi i mnogo ozbiljniji propust autora konceptualne je naravi, ali se (nažalost) odražava na ukupnost njegova djela. Naime, iako Kožuchowski uspješno elaborira mozaik stavova i interpretacija u međuratnoj historiografiji i književnosti, on sam kao da nije siguran piše li pritom intelektualnu povijest jedne velike historiografske teme ili povijest historiografije. Ako se radi o povijesti historiografije, nedostaci i konceptualne odluke koje su ranije naglašene predstavljaju još veću slabost djela. Međutim, još je veći propust u smislu pisanja intelektualne povijesti, budući da autora ne zanima samo diskurs, već i koncepcije ili slike, koje je određen diskurs o Monarhiji stvarao u širem smislu. Naime, autor se vrlo rijetko odlučuje komentirati političku situaciju u poslijeratnim zemljama nasljednicama Habsburške Monarhije. Teško je shvatiti ili obraditi stavove jednog Srbika ili Bibla ako pritom nisu jasne unutarnje političke debate koje su se vodile u Austriji, zatim stav vlasti i države prema dinastiji Habsburg, monarhističke političke frakcije, jačanje nacionalizma, pa sve do situacije građanskog rata i „Anschlussa“. „Život nakon smrti“ Monarhije nalazio se u njenoj povijesti, no ona, međutim, nije bila tek predmet znanstvene ili publicističke obrade. Važni datumi iz povijesti Habsburške Monarhije, ličnosti kao što su car Karlo V. ili Marija Terezija, zatim princ Eugen Savojski ili feldmaršal Josef Radetzky, u međuratnoj Austriji, tijekom javnih proslava, političkih događaja i medijskih spektakala imali su posebno mjesto; njihova znanstvena obrada ovisila je i o trenutačnoj političkoj konstelaciji. Rennerov, Seipelov, Dollfußov ili Schuschniggov režim u tom su smislu izuzetno različiti, a njihov odnos prema Habsburgovcima ne svodi se samo na različita odbacivanja i reafirmacije prošlosti, već, dakako, obuhvaća i odnos prema detroniziranoj dinastiji i opciji koju su Karlo te naročito Otto Habsburški predstavljali u političkoj konstelaciji Austrije i Srednje Europe. O svemu tome Kožuchowski vrlo malo govori, čak i onda kada je to bitna stavka konteksta pojedinih historiografskih ili književnih djela. A da se ne spominje i pitanje povratka Habsburgovaca, koje je barem za života Karla I. Austrijskog (1887. – 1922.) izazivalo različite političke i intelektualne prijepore, osim konkretnog pokušaja povratka na prijestolje u Mađarskoj, koji je otvorio val straha jer se činilo da u političkom smislu predstavlja uteg pri mogućem neuspjehu projekata, kao što su Čehoslovačka ili Jugoslavija, a tim strahom izazvao je i niz manipulacija, kako u Mađarskoj, tako i u susjednoj Austriji, Jugoslaviji, Čehoslovačkoj itd. Mogućnost ponovne uspostave nekog oblika, reformiranog ili samo načelnog, Habsburške Monarhije raspravljala se i tako na različitim političkim scenama; za povijest Jugoslavije pritom je bitna djelatnost Milana Marjanovića te nadasve u Beogradu objavljena knjiga *Habsburgovci i njihova senka: restauracija i šta ona znači*.²

Kožuchowski je pri svojem istraživanju svjestan kako obrađuje malobrojnu skupinu ili skupine esejista, koji su na različite načine pisali o Austro-Ugarskoj; koliko god bili malobrojni, ti su izdvojeni predstavnici i pojedinci stvarali predodžbu Monarhije. Iako su zanemareni likovni i vizualni izričaji, a naročito je film kao moderan medij u međuraću

² Milan Marjanović, *Habsburgovci i njihova senka. Restauracija i šta ona znači* (Beograd: Planeta, 1935.), 36.

pričao „neispričane“ priče i kontroverzne povijesne elemente Habsburške Monarhije (treba se samo sjetiti von Stroheimovih filmova ili političke vizije povijesti Maxa Ophülsa), radi se ipak o manje utjecajnim segmentima u usporedbi s također zanemarenom žurnalistikom (dakako, to bi značilo izuzetan istraživački pothvat!) te popularnom kulturom, koja je pod egidom politike, između 1918. i početka Drugog svjetskog rata itekako prilagođavala sliku o Austro-Ugarskoj, ovisno o trenutačnim potrebama. Bez obzira na nedostajanje tih elemenata, Kožuchowski političke tekstove, historiografiju i književnost sagledava kao međupovezane grane s brojnim sličnostima i zajedničkim izvoristima, pa se ograničenost na njih može opravdati. Također, istražujući tu međupovezanost, autor ne istražuje dubinske intelektualnohistorijske veze ili prozopografski obrađuje pojedine grupacije, već nastoji fokus zadržati na psihohistorijskom proučavanju općeg mentaliteta (otuda vjerojatno i opći međuratni kontekst, koji treba zamijeniti specifičan politički kontekst pojedinih obrađivanih sredina) međuraća u odnosu na Austro-Ugarsku. Drugim riječima, autora ne zanimaju toliko ideje i pristupi temi, već više koncepcije i predodžbe povezane s unutarnjim osjećajima, iskustvima, stavovima i predrasudama.

Poanta koju autor želi pokazati jest koliko su međusobno povezani, ali ipak različiti polovi zajednički utjecali na sliku koja se u međuraću stvorila o Austro-Ugarskoj. Ona je, pojednostavnjeno, čitavo vrijeme smještena između znanstvenog, političkog i imaginarnog. Što se različitih esejista, političkih teoretičara i književnika koji se spominju tiče, postaje očito da je Austro-Ugarska Monarhija inspirirala i mnogo duže nakon što je 1918. nestala s političkog zemljovida Europe. Kožuchowski dio interesa prema prošloj državi pažljivo pronalazi u osobnom sentimentu i resentimentu djela tih autora. Za razliku od Gergelyja Romsicsa i spomenute knjige *Myth and Remembrance*, koji u svojem istraživanju nastoji pronaći zajedničke nazivnike ili razilaženja u kolektivnoj memoriji nekoliko posljednjih generacija političkih i intelektualnih elita Dvojne Monarhije, Kožuchowski u svojoj analizi nastoji pratiti ideje i njihov kontekst. Političke rasprave o Austro-Ugarskoj, koje su same po sebi uključivale rasprave o svim mogućim i ostvarenim političkim ciljevima u Austriji nakon 1918., pa do Anschlusa, pritom su obuhvaćale širok krug međuratnih intelektualaca. Za riječ su se tako javljali ekonomisti (npr. G. Gratz, R. Schüller), povjesničari (O. Mitis), književnici (H. v. Hoffmannsthal, K. Kraus), publicisti (W. Kolarz, L. Kulczycki), pravnici (H. K. Zeßner-Spitzenberg), svećenici intelektualci (Alfred Missong), političari (O. Bauer, H. Clam-Martinic) i dr., koji su ideju, misiju i identitet Austrije usko povezivali s ocjenom habsburške prošlosti. U njihovu se slučaju raspad Habsburške Monarhije nije promatrao u okvirima povijesne metodologije; ti su esejisti nastojali aktivno popuniti praznine, koje su 1918. nastale nestankom jednog sustava: pritom je poseban naglasak autor stavio na pitanje austrijskog identiteta i njegove uloge, ali i stvaranja *Mitteleurope* kao regije nakon Prvog svjetskog rata te političkih i društvenih koncepcija i Srednje Europe, koje je povezuju ili odvajaju od monarhističke prošlosti. Treba naglasiti da autor u dijelu, u kojem naročito obrađuje raspravu oko identiteta Austrije nakon 1918., razmatrajući razilaženja uglavnom kroz političke opcije pojedinačnih predstavnika, ne pridaje mnogo značenja ipak izuzetno važnoj raspravi o definiranju „austrijskog čovjeka“, koja je zadirala u temelje ove šire rasprave, budući da je sadržavala sve njezine elemente.³

³ O tome: William M. Johnston, *Der österreichische Mensch: Kulturgeschichte der Eigenart Österreichs* (Wien-Köln-Graz: Böhlau, 2009.).

Kožuchowski uočava iznimno važno razdoblje kulturnog procvata, koji se očito isticao u Beču u posljednjim desetljećima Monarhije, a koje je ostavilo trajan utisak na brojne interpretacije Habsburške Monarhije nakon njezina pada. Mlade su elite oko 1900., često po podrijetlu pripadnici nove ili stare aristokracije, razočarane i ogorčane „okoštalom“ političkom situacijom, svoje romantičarske, naivne, radoznale duše okretale umjetnosti i kulturi. Beč je, dakako, i nakon 1918. važno kulturno središte Europe, a sjećanje na vrlo dinamično i bogato netom minulo razdoblje budilo je maštu književnika, koji su u međuraću oživljavali slike iz „stare Austrije“. Čitateljstvo, odgojeno i upoznato sa satiričkim pošalicama, svakodnevnim humorističkim prikazima političke situacije Monarhije, proklinjanja državnog šlamperaja, autoironičnog i podrugljivog izrugivanja ili izvrgavanja stanja, u međuratnoj je književnosti, naročito onoj austrijskoj, lako pronalazilo te dobro poznate elemente. Dolazi se ovdje i do pitanja koje Kožuchowski, nažalost, rijetko postavlja: koga je Austro-Ugarska, osim intelektualaca i bivših dužnosnika, interesirala nakon 1918., u bivšim zemljama Monarhije, kao i u Europi i Sjevernoj Americi općenito? Odgovor, nažalost, ne pronalazimo jer bi to značilo ponovno izlaženje iz koncepta koji je Kožuchowski najavio i primijenio u svojoj knjizi. Bez obzira na to, Kožuchowski jednako jasno, kao kada su u pitanju bili povjesničari, postavlja sistematiziranu sliku književnika koji su pisali o Monarhiji; istražuje njihove motivacije, njihova uvjerenja, viđenja, želju da budu suvremeni kritičari (Kraus), razočarani i deziluzionirani kritičari (Musil), ambivalentni mislioci (Zweig), nepokolebljivi patrioti (Hofmannsthal), nostalgичni ljudi prošlosti (Roth) itd. Autor u galeriji poznatih imena književnika intelektualaca unosi potrebno osvježenje, razmatrajući pro- ili protuhabsburški orijentirane poljske autore (npr. Emilia Zegadłowicza, Stanisława Vincenza), čime argumentacija koju iznosi dobiva dodatnu dimenziju, odnosno decentriran pogled (najčešće se radi o Galiciji). Šteta je što autor nije nastojao ostvariti i komparaciju na tom decentriranom području, uspoređujući vizije Monarhije iz periferije, dodirujući, dakako, na taj način, različite češke, slovačke, rumunjske, srpske perspektive, kao i jednu hrvatsku – za takav posao danas ipak ne vrijedi nužno Pribramova konstatacija, budući da je na njemačkom i engleskom jeziku objavljen dostatan broj tako orijentiranih studija. U poglavlju o književnicima ističe se još jedan važan element. To je autorov (uspjeli) pokušaj komparacije književnih imaginarija, koji su ustvari predstavljali, ili potpuno ili u određenoj mjeri, Austro-Ugarsku: radi se, dakle, o Musilovoj Kakaniji, zatim *Tarokaniji* Fritza von Herzmanovsky-Orlanda, Teskovini Gregora von Rezzorija, odnosno nedefiniranim, ali jasno habsburškim ambijentom Kafke i Zegadłowicza. Autor komparacijom tih fiktivnih mjesta nastoji podvući zajedničke elemente prezentiranja stvarnog pomoću imaginarnog.

Zaključujući svoje djelo, Kožuchowski izdvaja više skupina, koje su po stavovima i predodžbama Monarhije povezivale različite povjesničare, političare i književnike. Zajedničko im je to što im je monarhijsko iskustvo na određen način stvorilo predispozicije za kasnije sudove: radi se ovdje o onima koji su sentimentalno i nostalgичno hvalili Monarhiju, potom o skupini koja je prihvatila promjene koje su se dogodile i s distancom gledala na prošlost, zatim o trezvenim strancima koji su pak sa svoje strane unosili posve drugačiji set predrasuda ili političkih konstrukcija, o autorima koji su na Monarhiju gledali kao na „tamnicu naroda“, a dinastiju smatrali tlačiteljskom silom, čijim je padom 1918. zatvoreno jedno poglavlje nacionalne povijesti, te o interesantno ocrtanim skupinama autora, za koje je Monarhiju predstavljao Beč i koje su kroz kozmopolitske stavove vel-grada gorko-slatkom vizurom promatrale bivšu Monarhiju. Upravo ta podjela, u suštini

dobro elaborirana, može poslužiti kao osnova za novo intelektualnohistorijsko propitivanje, koje će imati više obzira prema političkom kontekstu, perspektivama nenjemačkih (naročito slavenskih) naroda Monarhije te kroz prozopografski pristup otvoriti nužna biografska pitanja pojedinih autora koji su pisali o Austro-Ugarskoj. Stoga je moguće zaključiti da Kožuchowski ne piše o kakvom „posmrtnom“ životu Dunavske Monarhije onoliko koliko ga zanimaju međuratne varijacije habsburškog mita (C. Magris), njegova preklapanja i razilaženja s pojmom Austrije i identitetom Austrijanaca, austrijskim „poslanjem“, s nostalgичnim ili kritičnim stavom prema prošlosti, koji iznose povjesničari, političari, književnici i dr., koji su Monarhiju doživjeli i preživjeli. Knjiga *The Afterlife of Austria-Hungary* stoga je možda najbliža sveobuhvatnoj analizi intelektualnih koncepcija Habsburške Monarhije nakon njezina pada, odnosno Austrije nakon 1918., nastojeći obuhvatiti što širi spektar različitih vizija te države.

Filip Šimetin Šegvić

Izvrstan priručnik o suvremenoj nastavi povijesti i vodič za nastavnike u bespućima ishoda učenja i Bloomove taksonomije

*Snježana Koren, Čemu nas uči povijest?, Zagreb: Profil Akademija,
2014., 192 str.*

Metodičarka povijesti na zagrebačkom Filozofskom fakultetu dr. sc. Snježana Koren napisala je knjigu, možemo reći priručnik, nazvan *Čemu nas uči povijest?* Koji je uistinu odgovor na ovo zagonetno, kontroverzno, ali i retoričko pitanje? Autorica u svojem priručniku nudi pomoć studentima, učiteljima, nastavnicima i profesorima povijesti, kako bi na što bolji i jasniji te svrhovitiji način prenijeli znanja, vještine i kompetencije vezane za nastavni predmet povijesti. Knjiga je podijeljena na šest poglavlja te na vrlo značajan prilog o migracijama, a na kraju se nalaze zaključak, bibliografija i pojmovnik.

Prvo je poglavlje naslovljeno „Nastava povijesti i razumijevanje procesa učenja/poučavanja“. Snježana Koren objašnjava suvremene trendove u obrazovanju i novija kretanja u nastavi povijesti. Vrijednost je tog poglavlja u nizu definicija pojmova (odgoj, učenje, obrazovanje, nastava itd.) te u vrlo živopisnim primjerima procesa učenja, referirajući se na relevantne autore poput Lava Vigotskog, Jeana Piageta, Alberta Banduru i druge psihologe i pedagoge, koji su oblikovali različite teorije učenja (bihevioristički, socio-kognitivistički, kognitivistički pristupi). Autorica uvodi navedene koncepte u nastavu povijesti i zaključuje kako je potrebno analitičko, problemsko i kritičko promišljanje prošlosti.

„Nastava povijesti i kurikulum“ naziv je drugog poglavlja, u kojemu povjesničarka daje pregled nastavnih planova i programa u posljednjih dvadesetak godina u Hrvatskoj. Vidljive su postupne promjene u programima jer se programi iz ranih devedesetih baziraju isključivo na sadržajima, a trenutačni su programi u fazi reforme i prijelaza usmjerenosti

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

47

vol. 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2015.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 47, vol. 2

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher
Vlatko Previšić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Hrvoje Gračanin

Izvršna urednica / Executive Editor
Inga Vilogorac Brčić

Uredništvo / Editorial Board
Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /
Executive Editor for Publications Exchange*
Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Samanta Paronić

Tisak

Web2tisak, Zagreb

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

RADOVI 47

vol. 2

ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU